

in order to orient parents to active participation in the educational process, facilitate harmonization and dialogizing of school life and family are important.

Different approaches to structural construction of project work through the use of some stages of members who take part in it, that in its turn depends on the goals and objectives of project are considered.

The article presents an example of the approximate program of pedagogical project for preparing parents to professional self-determination of senior pupils, which includes such events as parents-teacher meetings, psychological-pedagogical workshop, photo exhibition, excursion to the plant, meeting with specialists, discussions and consultations etc.

It is noted that the parental educational project involves not only parents but also active participance of senior pupils, as the process of parents' preparation to professional self-determination of high school students can not occur in isolation without children. This, according to the author, will harmonize the family relationships, create normal educational environment in a family, make interest parents and children in extracurricular school activities, as well as the students' formation of appropriate values, motivation for choosing profession outlining their interests and personal aspirations and so on.

It is stressed that the ability to use project technology is an indicator of innovative thinking of teachers and requires high skills, careful stepwise of each stage. Alongside with the educational work with senior pupils and their parents especially should consider their interests and needs, based on personal experience of subjects and dialogical approach in relationships.

In the end it is indicated that the work with parents of senior pupils concerning their professional self-determination is the process that requires a special approach in its organization and usage of effective technologies and methods in interaction of schools work with parents. Therefore, the implementation of the project method into the educational process of school is a necessary condition that will allow to make the process efficient, fun and effective.

Key words: *school, parents, pupils of senior school age, project, self-determination.*

УДК 37.035.232.

Л. В. Повалій

Інститут проблем виховання НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ДІВЧАТ-СТАРШОКЛАСНИЦЬ

У статті розкриваються особливості професійного самовизначення сільських старшокласниць, які полягають у: дотриманні гендерного підходу до організаційно-методичного забезпечення роботи школи з підготовки сільської родини стосовно професійного самовизначення сільських старшокласниць; урахуванні інтересів, нахилів, здібностей сільських старшокласниць; урахуванні особливостей сучасних сільських сімей стосовно місця проживання. Окреслені аспекти розглядаються в контексті взаємодії сільської школи і сім'ї як найважливіших соціальних інститутів у формуванні особистості, зокрема у професійному самовизначенні дівчат. Особлива увага приділена врахуванню гендерних особливостей як одного із значущих факторів, що визначає зміст професійного самовизначення.

Ключові слова: *сільські старшокласниці, професійне самовизначення, гендерні особливості, взаємодія сільської родини і школи.*

Постановка проблеми. Найважливішим соціальним інститутом, який здійснює суттєвий вплив на особистість дитини і бере активну участь у співпереживанні проблем школи на шляху підготовки учнів до самостійного зрілого життя, є сім'я. Саме в ній дитина, підліток, юнак чи юнка отримує певні настанови з боку батьків стосовно вибору своєї майбутньої професії, вчиться взаємодії з соціумом. З іншого боку, істотний вплив на професійні плани школярів виявляють взаємини в сім'ї. Наявність у сім'ї атмосфери співробітництва й взаємної підтримки, чіткого розподілу функцій, перевага методів заохочення й переконання орієнтують дитину на закріплення цієї системи відносин і підтримку її в майбутньому житті, у тому числі й при виборі професії.

Однак батьки здебільшого не мають чітких зважених позицій стосовно спрямування своїх дітей на правильний вибір майбутньої професії, а педагоги школи не мають чітких рекомендацій стосовно взаємодії сім'ї і школи з проблеми професійного самовизначення старшокласників, зорієнтованих на особливості виховання дітей означеного віку в різних типах сімей. Особливо складною є ситуація за умови виховання дітей у сільських родинах, оскільки сучасна сільська родина внаслідок несприятливих для неї соціально-економічних реалій опинилася в нетиповому становищі стосовно виховання дітей і не може самостійно спрямувати дитину на правильний професійний вибір. Однією з причин цього є те, що економічна ситуація відкинула більшість сімей за межу малозабезпеченості. Через неможливість знайти роботу в сільській місцевості, що забезпечувала б гідне проживання родини, багато батьків втрачає впевненість у своїй дієздатності та в завтрашньому дні. Унаслідок цього зникає авторитет у власних дітей, а це, в свою чергу, призводить до девальвації моральних цінностей, які визначають взаємини як між дітьми і близькими їм людьми в родині – насамперед, батьками, так і між дітьми й людьми, що їх оточують у соціумі. Це не може не викликати занепокоєння, адже від духовного, фізичного здоров'я, матеріального благоустрою окремих родин залежить майбутнє народу, нації. Тому проблеми сучасної сільської родини не є особистими, а їх вирішення залежить від активної підтримки кожної родини з боку держави та її соціальних інститутів.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній педагогічній літературі проблема виховання сільських дітей знайшла відображення у працях В. Сухомлинського, П. Жильцова, О. Колесникова, О. Кондратенкова, О. Коберника, В. Кузя, В. Савки, Г. Суворової, О. Савченко та ін., у яких розкрита соціально-психологічна характеристика сільської дитини, показана специфіка організації навчально-виховної роботи сільського вчителя тощо.

В Україні провідні позиції з розробки цієї проблеми займають Н. Побірченко і В. Синявський, які розглядають проблеми психології профорієнтації та професійного розвитку особистості; Ж. Вірна і М. Коць, предметом досліджень яких є методичні аспекти профорієнтаційної роботи шкільного психолога; В. Васильєв, який досліджує проблеми професійного самовизначення дорослого населення; В. Сидоренко, дослідження якого спрямовані на підготовку студентів ВНЗ до проведення профорієнтаційної роботи в школі; В. Люлька, який досліджує формування професійної спрямованості старшокласників на сферу с/г виробництва та ін.

Метою статті є розкриття особливостей професійного самовизначення сільських старшокласниць у контексті взаємодії сільської школи і сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз досліджень з проблеми дали підстави для визначення особливостей професійного самовизначення сільських старшокласниць, які полягають у: дотриманні гендерного підходу до організаційно-методичного забезпечення роботи школи з підготовки сільської родини стосовно професійного самовизначення сільських старшокласниць; урахуванні інтересів, нахилів, здібностей сільських старшокласниць; урахуванні особливостей сучасних сільських сімей стосовно місця проживання.

Окреслені особливості розглянемо в контексті взаємодії школи і сім'ї в цьому процесі.

Вирішуючи проблему взаємодії сім'ї і школи у професійному самовизначенні старшокласниць, ми керуємося такими позиціями: взаємодія людей – це процес, в основі якого лежать об'єктивні соціально-психологічні механізми. Найбільш важливі з них – обмін взаємодіючих сторін інформацією, діяльністю, при цьому враховується нерівномірність обсягу цієї взаємодії (школа більш активна в підвищенні педагогічної культури батьків, ніж сім'я), а також взаємозумовленість змін, які відбуваються в кожній із сторін. Зміст і форми взаємодії залежать від конкретних соціально-демографічних умов, а також від завдань і мети, які постають перед школою і сім'єю на цьому етапі.

Вибрати зміст і форми для ефективного протікання взаємодії це, в першу чергу, справа школи. При цьому педагоги повинні враховувати, що мета й завдання з професійного самовизначення в окремих сім'ях не завжди можуть відповідати суспільним потребам чи особливостям конкретної дитини, а керуватись меркантильними амбіціями батьків. Для прикладу, батьки можуть змусити старшокласницю-гуманітарія, яка бажає в майбутньому працювати бібліотекарем, здобути престижну економічну

спеціальність, що спричинить у неї ненависть до своєї професії. Тому батьків необхідно переконувати в тому, що, допомагаючи дитині самовизначитись, варто, передусім, враховувати її індивідуальні особливості, здібності і прагнення, а вже потім – свої переконання в доцільності тієї чи іншої професії для власної дитини.

Зокрема, багатьма дослідженнями (О. Рабинович, Т. Гладій, С. Чистякової, Є. Алексеевої та ін.) встановлена залежність між соціальним положенням батьків і формуванням професійних планів школярів. Це означає, що діти батьків з вищою освітою здебільшого пов'язують свої плани зі вступом до вищих навчальних закладів, у той час як діти батьків із середньою освітою мають набагато менші домагання стосовно здобуття вищої освіти. У сім'ях працівників інтелектуальної праці здобуття вищої освіти стає обов'язковою вимогою й виступає своєрідною самоціллю. Це призводить до твердої фіксації мети, що негативно позначається на особистості молодого людини в разі її недосягнення.

З іншого боку, істотний вплив на професійні плани школярів виявляють взаємини в сім'ї. Наявність у сім'ї атмосфери співробітництва й взаємної підтримки, чіткого розподілу функцій, перевага методів заохочення й переконання орієнтують дитину на закріплення цієї системи відносин і підтримку її в майбутньому житті, в тому числі й при виборі професії. Діти з таких сімей найчастіше вибирають професії, пов'язані з роботою з людьми.

Перевага у взаєминах між батьками й дітьми емоційної сторони сприяє більш успішній профорієнтації дітей у сфері мистецтва.

Існування в сім'ї атмосфери відчуження, перевага методів покарання призводять до того, що в майбутній професійній діяльності людина прагне уникати контактів з людьми й обирає професії зі «світу речей».

Звісно, ці твердження не є догмою; існують нетипові ситуації, коли дитина, хоч і перебуває в оточенні доброзичливих взаємин у сім'ї, виростає відстороненою, не любить спілкування і, таким чином, скоріше обере професію зі «світу речей», де спілкування з людьми буде зведене до мінімуму.

Варто зауважити, що процес взаємодії школи та сім'ї, по-перше, є явищем динамічним, залежить від різноманіття видів діяльності й активності батьків; по-друге, в ньому простежується спільність і різноманіття сімей (спільними, в основному, є задачі й мета виховання, різниця проявляється в рівні освіти, культури, місці проживання, складі сім'ї тощо). Окрім цього, трапляються різні типи взаємодії (взаєморозуміння, взаємна підтримка, довірливість, взаємна зацікавленість, творчий підхід чи конфліктність, інертність, подавлення тощо).

У процесі взаємодії окреслюється новий обшар проблем: робота вчителя з сім'єю повинна бути спрямованою на здійснення психологічної допомоги батькам у вихованні через «діалогічне спілкування»; особливо виокремлюється необхідність турбуватися про особистісне зростання як учнів, так і їхніх батьків. Все це сприяє встановленню конструктивних взаємин з учнями та їхніми батьками, пошуку ефективних форм допомоги, що забезпечувало б їхні потреби у професійному самовизначенні.

Працюючи в основному із сільськими сім'ями, переконуємося, що процес взаємодії школи з ними багато в чому залежить і від специфічних характеристик сільських сімей, що тісно пов'язані з педагогічним і виховним потенціалом сім'ї. Російські дослідниці Є. Букреева та Г. Клімантова визначають такі характеристики сучасних сільських родин.

1. Наявність розгалуженої мережі родинної і сусідської взаємодопомоги, дружньої підтримки. Форми цієї підтримки і взаємодопомоги можуть переходити в подальшому в специфічну систему взаємин між сільськими сім'ями із соціальної допомоги одна одній. Якщо при цьому члени означеної системи прагнуть використовувати ресурси освітніх інститутів, це суттєво полегшує побудову педагогічної взаємодії школи з сім'єю.

2. Існування сільського менталітету спільноти дозволяє школі активніше взаємодіяти з сім'єю, оскільки більш активні в цьому плані сім'ї здатні виявляти підтримку і взаємодопомогу сім'ям, що ухиляються від взаємодії. Таким чином, забезпечується стабільність всієї системи в цілому і кожного суб'єкта окремо.

3. Тенденція звуження обшару знайомих поряд з укріпленням родинних зв'язків у родинах з матеріальними проблемами, що дозволяє констатувати збережену традицію безкорисливої допомоги рідним і близьким, особливо у сфері освіти дітей. Це, в свою чергу, суттєво збільшує кількісні та якісні характеристики взаємодії.

4. Спостерігається зниження рівня правової свідомості, що залишає єдиним надійним регулятором ціннісні орієнтири особистості й сімейні цінності. Багато в чому ці збережені традиційні моральні устої родини визначають особливості взаємодії школи з сім'ями в умовах сільського соціуму, в тому числі стосовно професійної орієнтації.

5. Наявність дефіциту відповідальності за власне благополуччя. Це зумовлює виникнення різноманітних труднощів стосовно організації і здійснення взаємодії, що розглядається, оскільки вказує на незначну міру прояву таких особистісних якостей учасників взаємодії, як самостійність, ініціатива, активність.

6. Пасивність у досягненні поставлених цілей, що породжує безперспективність, сприйняття дискомфорту (матеріального і психолого-педагогічного) як норми життя, безініціативність. Стосовно цього педагогічна взаємодія школи і сім'ї має бути спрямована на формування позитивних установок сімей щодо свого майбутнього й майбутнього власних дітей (не боятися змін, докладати для цього максимум зусиль тощо).

7. Споживацькі тенденції у взаєминах дітей з батьками, які засвідчують кризу сімейних цінностей, недосконалість, дисфункцію норм, стандартів взаємин між батьками й дітьми. Ці тенденції властиві і міській родині, проте в сільському соціумі набувають все більш стійкого характеру, що дає можливість вважати подібні взаємини відтворюваними і в нових поколіннях. Фактично йде мова про руйнування традиційного устрою сільської родини та сімейних зв'язків.

8. Сучасна сільська сім'я, фактично, заповнює вакуум соціальної допомоги молоді. Завдяки її зусиллям молоде покоління проходить складний період пристосування до невпевненості в завтрашньому дні, мінімізується негативний вплив періодів безробіття і безгрошів'я. Спільними зусиллями з навчальним закладом (школою) здійснення допомоги суспільними інститутами може прийняти більш адресний і кваліфікований характер, включати в себе не лише матеріальну форму, але й компенсаційні, корекційні, терапевтичні психолого-педагогічні дії [2; 3].

На процес професійного самовизначення впливають і соціокультурні та інформаційні умови, які пов'язані з проживанням в умовах обмеженого соціуму.

Відсутність культурно-освітніх центрів (вузів, театрів, музеїв тощо) спричиняє те, що головним культурним центром села є школа, будинок культури. Значне розширення можливості отримання освіти на сьогодні (дистанційна освіта, курсова підготовка, гуртки за інтересами в позашкільних закладах, інтернет-ресурси та ін.) дозволяє міським школярам скоригувати характер навчальних послуг, розширити пошук нових форм позакласної й позашкільної організаційної роботи. Сільські діти, особливо ті, хто проживають у значно віддалених від обласних центрів селах, практично не мають цих можливостей. З іншого боку, замкнутий характер сільського обшару дозволяє створити оптимальні умови для вирішення питань соціально-професійної орієнтації, організації виробничого навчання, зв'язку теорії з практикою.

На процес професійного самовизначення сільських старшокласниць впливає і те, що учні регулярно протягом всього періоду навчання

в школі виконують с/г роботи на пришкільних ділянках і вдома. На сьогодні підсобне господарство – специфічний для сільського образу життя фактор, що суттєво впливає на життя й побут населення. Передусім необхідно підкреслити велику виховну роль таких господарств. В особистому підсобному господарстві дитина має можливість прилучитися до с/г праці, навчитися поважати цю працю й розуміти її цінність. З юних років виробляється звичка працювати, бути турботливим господарем землі.

У сільських школярів більше об'єктивних реальних умов для засвоєння професійної сімейної традиції, виховання спадкоємців трудових династій, продовжувачів справи своїх батьків. У процесі трудової діяльності школярів на землі формуються суспільнозначущі мотиви і якості особистості, найбільш повно реалізується принцип зв'язку навчання з життям. Цей зв'язок сприяє глибокому розумінню системи взаємин людей, а також формуванню світогляду особистості [4].

Надаючи сільським старшокласницям та їх батькам науково-методичну допомогу у професійному визначенні, варто враховувати й гендерний аспект проблеми. Зокрема, це стосується врахування гендерних особливостей як одного із значущих факторів, що визначає зміст професійного самовизначення.

Так, психологічні дослідження гендерних розбіжностей, важливих для професійного самовизначення, виявили, що чоловіки характеризуються більш широкою сферою діяльності, гнучкістю мислення, прагненням до праці, високою швидкістю виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, а жінки – легкістю вступу в соціальні контакти, підвищеною чутливістю до невдач у спілкуванні, стурбованістю, емпатійністю, турботливістю (В. Єремеев, І. Трошев, К. Халлер, А. Чекаліна та ін.).

Учені доходять висновку, що визначені різбіжності проявляються вже в дитинстві. Хлопчики прагнуть до незалежності, стверджують свою індивідуальність, прагнуть відділитися від вихователя; дівчаткам більш властива взаємозалежність, вони набувають власну індивідуальність у соціальних зв'язках. Для хлопчачих ігор більш властивою є групова діяльність, ігри дівчат відбуваються в менших за розміром групах, причому в таких групах менше агресивності, більше взаємності, вони частіше копіюють взаємини дорослих, а розмови дівчат є більш довірливими й відкритими [1].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Отже, самовизначення сільських старшокласниць здійснюється у специфічних

умовах сільського оточення, що суттєво впливає на цей процес. У сільських навчальних закладах накопичується досвід створення педагогічних умов, які сприяють самовизначенню школярів як у професії, так і в подальшому самостійному житті.

Ми вважаємо, що ці специфічні характеристики сільських родин та умов сільського соціуму можуть бути враховані при організації і здійсненні педагогічної взаємодії навчального закладу з сім'єю, в тому числі стосовно проблеми професійного самовизначення сільських старшокласниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арон И. С. Гендерные аспекты профессионального самоопределения старшеклассников [Электронный ресурс] / И.С.Арон // Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». – 2009. – № 3 (4). – Режим доступа : <http://www.grani.vspu.ru>.
2. Букреева Е. Н. Педагогическое взаимодействие школы и сельских семей в контексте перспектив их развития / Елена Николаевна Букреева // Вестник Ставропольского государственного университета (Педагогические науки). – 2010. – № 6. – С. 9–14.
3. Климантова Г. П. Жизненные ресурсы сельской семьи в современной России / Г. П. Климантова, Т. М. Виноградская. – М. : Изд-во РГСУ, 2007. – 116 с.
4. Люлька В. С. Професіографічне дослідження як засіб формування професійної спрямованості учнів на сільськогосподарські професії / В. С. Люлька // Проблеми трудової і професійної підготовки : наук.-метод. зб. – Слов'янськ : СДПІ, 2002. – Вип. 6. – С. 137–143.

РЕЗЮМЕ

Повалий Л. В. Особенности профессионального самоопределения сельских девушек-старшеклассниц.

В статье раскрываются особенности профессионального самоопределения сельских старшеклассниц, которые состоят в: соблюдении гендерного подхода к организационно-методическому обеспечению работы школы по подготовке сельской семьи относительно профессионального самоопределения сельских старшеклассниц; принятии во внимание интересов, склонностей, способностей сельских старшеклассниц; принятии во внимание особенностей современных сельских семей относительно места жительства. Выделенные аспекты рассматриваются в контексте взаимодействия сельской школы и семьи как самых важных социальных институтов в формировании личности, в частности в профессиональном самоопределении девушек. Особенное внимание уделено учету гендерных особенностей как одного из значимых факторов, определяющего содержание профессионального самоопределения.

Ключевые слова: сельские старшеклассницы, профессиональное самоопределение, гендерные особенности, взаимодействие сельской семьи и школы.

SUMMARY

Povalii L. Peculiarities of professional self-determination of rural girls of senior school age.

The peculiarities of professional self-determination of rural girls of senior school age are following: the compliance of the gender approach to organizational-methodological providing of school work to the preparation of a rural family for professional self-determination of rural girls of senior school age; consideration of the interests, aptitudes and abilities of rural girls of senior school age; appreciation of features of modern rural families concerning their residence. The outlined aspects are considered in the context of the interaction of rural school and family as the most important social institutions in forming of the personality particularly in professional self-determination of girls of senior age. Special attention is paid to consideration of gender peculiarities as one of the important factors that determines the content of professional self-determination.

This article has indicated the area of new problems which are solved in the interaction of rural school with family, namely in teachers' work with the family that should focus on the implementation of psychological support to parents in the upbringing through «dialogical communication», especially singled out the need to worry about personal growth both pupils and their parents. All this contributes to the establishment of constructive relationships between students and their parents in finding effective forms of assistance that would provide their needs for professional self-determination.

Solving the problem of interaction between family and school to professional self-determination of girls of senior school age, the article outlines the following items: human interaction is a process which is based on the objective socio-psychological mechanisms. The most important of them are: the exchange of information by interacting parties and activities, taking into consideration the unevenness of this interaction (school is more active in improving pedagogical culture of parents than family), and the interdependence of changes that occur in each of the parties. The content and forms of interaction depend on the specific socio-demographic conditions as well as the objectives and goals that school and family are facing at this point.

The article proves that self-determination of rural girls of senior school age is carried out in the specific conditions of the rural environment, which greatly influences this process. In rural educational institutions is accumulated the experience of pedagogical conditions that promote self-determination of students in both career and independent life in the future.

Obtained results confirm the assumption about the differences between boys and girls in the professional interests, aptitudes, motivation, achievement and should be considered when organizing work with pupils on problem of their professional self-determination.

Key words: rural girls of senior school age, professional self-determination, gender peculiarities, interaction of rural family and school.